

scape part using weighted average. Such result is easily incorporated into GIS of researched area and subsequently it can be used in landscape care programs or in programs of the sustainable development. It also gives us an idea about mostly threatened parts of the landscape from the allochthonous woody species dispersion point of view and it also determines priorities of landscape management measures from the significant landscape parts protection point of view.

Conclusion

The woody species impact risk rate on the landscape elements, that can be used to identify the threatened parts of the landscape.

Priorities of the field research process are determined by visual quality of individual landscape parts. It is a procedure of mapping with attention laid on visually exposed spaces and significant landscape elements according to ascending order of their visual quality. The visual quality is determined in terms of landscape analyses of considered space according to the characteristic landscape image.¹¹

Abstract: The article deals with a problem of the influence of allochthonous woody species impact on change of landscape elements composition, structure, character and design. A prognosis phenomenon of potential change of characteristic landscape design is important for its identification and evaluation landscape image. In the initial phase, this phenomenon can be recorded as a risk of woody species future impact on individual landscape elements generalized for any part of landscape.

Key words: allochthonous woody species, risk, landscape elements.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Jančura, 2003, op.cit.

tywnych elementów źródłowych utworzonych z badanym źródłowym elementem krajobrazu. Końcowa lub istotna staje się wówczas najwyższa obliczona wartość. Wyniki uogólnienia dla grupy elementów krajobrazu należących do poszczególnego obszaru mogą pomóc w obliczeniu stopnia zagrożenia dla dowolnej części krajobrazu z wykorzystaniem ważonej średniej. Taki wynik łatwo daje się włączyć do GIS badanego obszaru, a następnie może on być wykorzystywany w programach ochrony krajobrazu lub w programach jego zrównoważonego rozwoju. Daje on nam także wyobrażenie na temat najbardziej tych części krajobrazu, które są najbardziej zagrożone z punktu widzenia rozprzestrzeniania się alochtonicznych gatunków drzew, a także określa priorytety sposobów zarządzania krajobrazem.

Wniosek

Referat omawia stopień zagrożenia oddziaływaniem gatunków drzew na elementy krajobrazu, co można wykorzystywać dla rozpoznawania zagrożonych części krajobrazu.

Priorytety procesu badania terenowego określa wizualna jakość poszczególnych części krajobrazu. Jest to procedura mapowania, ze zwróceniem uwagi na wizualnie eksponowane przestrzenie oraz znaczące elementy krajobrazu, według rosnącego porządku ich jakości wizualnej. Jakość wizualną określa się w drodze analiz krajobrazu badanej przestrzeni, według charakterystycznego wizerunku obrazu.¹¹

Streszczenie: Artykuł zajmuje się problemem wpływu alochtonicznych gatunków drzew na zmiany układu elementów krajobrazu, jego struktury i budowy. Zjawisko prognozowania potencjalnej zmiany charakterystycznej budowy krajobrazu jest ważne dla określenia i oceny wizerunku krajobrazu. W fazie pierwotnej zjawisko to można rejestrować jako zagrożenie ze strony przyszłego oddziaływania gatunków drzew na poszczególne elementy krajobrazu, a następnie uogólniać dla dowolnej jego części.

Słowa kluczowe: alochtoniczne gatunki drzew, zagrożenie, elementy krajobrazu.

Dr hab. inż. arch. Krystyna Dąbrowska-Budziło¹

SYMBOLIKA W KSZTAŁTOWANIU I OCHRONIE KRAJOBRAZU

SYMBOLISM IN THE LANDSCAPE DEVELOPMENT AND PROTECTION

■ Dzięki symbolice,² architektura może być środkiem porozumiewania się poprzez intencjonalne, niezależne od względów estetycznych i praktycznych, wprowadzanie pierwiastków treściowych – znaków wywołujących reakcję emocjonalną.

Symbolika krajobrazu może przejawiać się w obecności symbolicznych obiektów, w relacjach budowli wobec otaczającej przestrzeni, w symbolicznych kształtach rozplanowania i w cechach formy, w obecności archetypów, alegorii i metafor. Symboliczne mogą być więc elementy krajobrazu, jego cechy oraz typy.

Należy zwrócić uwagę na ochronę treści symbolicznych, jako niematerialnego aspektu dziedzictwa kulturowego i natu-

ralnego. Dokonanie tego następuje, gdy prócz ocalenia i uczytelnienia symboli, zachowana zostaje ich kompozycyjna rola w krajobrazie. Ważnym celem jest uzmysłowienie potrzeby uwzględniania symboliki w kształtowaniu krajobrazu wspólnego. Zachowane krajobrazy są symboliczne z dwóch powodów. Po pierwsze stanowią kulturowe dziedzictwo, bo są symbolami kultury i przeszłości narodu, grupy etnicznej, mniejszej

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

² Por. Gębarowicz M., *Symbolika w architekturze, jej pojęcie i rola*, [w:] *Sarmatica Artistica*, Warszawa 1968, s. 273.

społeczności. Po drugie, były one świadomie przesycane symboliką, nadawaną obiektom, zespołom, przestrzeniom.³

Wymowa symboliczna pewnych krajobrazów jest uderzająco silna. Tak dzieje się w przypadku, opartej na hierarchii, kompozycji średniowiecznego miasta, parku angielskiego pełnego symbolicznych obiektów, założeń sakralnych, placów miejskich zdobnych w pomniki, wielkoprzestrzennych kompozycji krajobrazowych.

Z krajobrazem symbolicznym łączy się pojęcie mitu, idealizacji pejzażu rzeczywistego lub jego deformacji. Prócz symboliki zamierzonej, istnieje też wtórna, gdy pewne elementy krajobrazu, na skutek wyrazistych cech, stają się symbolami konkretnych miejsc. Symbole te funkcjonują w świadomości ludzi nawet wówczas, gdy nie znają oni tych miejsc z autopsji. Są wreszcie krajobrazy, które swą symboliczność zawdzięczają nie cechom formy, lecz wydarzeniom, obrzędom, tradycjom, zatem temu wszystkiemu, co się rozgrywa w krajobrazie. Zarówno obiekt, jak i uformowanie krajobrazowe, mogą więc być nośnikami jednej, lub większej ilości treści symbolicznych.

Intencjonalny zapis różnorodnych znaczeń w przestrzeni, można śledzić analizując przeszłość i czasy współczesne. Identyfikacja przejawów symboliki, pozwala określić źródła i rodzaje znaczeń, a także sposoby wyrażania określonych treści. Gdy badamy historię, nie sposób oprzeć się przekonaniu, że dawna architektura, sztuka wznoszenia miast i fortyfikacji, kompozycja ogrodowa, oparte były na znaku w sensie symbolu. Zjawisko to w czasach współczesnych, występuje rzadko, choć jego konsekwencją są krajobrazy czytelne, łatwe do ogarnięcia rozumem.

Źródło wspomnianych treści stanowią pojęcia-archetypy, związane z istotą natury ludzkiej, wspólne dla różnych kultur i epok. Należą do nich: granica, także miejsce jej przekroczenia, zatem brama, środek – centrum wydzielonej przestrzeni, droga kojarzona z osią i – miejsce. W oparciu o te pojęcia wytworzyły się na przestrzeni wieków formy archetypowe, które stojąc ponad systemami filozoficznymi, religiami, kulturami i stosunkami społecznymi. Odnoszą się do różnych skal krajobrazu, od miasta, poprzez miejsca kultowe, rezydencje, aż po zwykłe domostwa.

Podobnie przedstawia się ludzka potrzeba porządkowania, przejawiająca się w hierarchii przestrzeni. Treści symboliczne zostały również zrodzone przez „świat idei” – kolejne prądy filozoficzne, literackie, artystyczne, zawierające myśli wpływające na uformowania krajobrazu; stworzenie określonych przestrzeni, wznoszenie budowli obdarzonych specyficznymi cechami.

Większość epok i kierunków artystycznych świata nowożytnego, odwoływała się do symboli, po części przejętych ze starożytności. Takie było średniowiecze, renesans, manieryzm, barok, oświecenie – szczególnie w odniesieniu do swobodnych kompozycji ogrodowych, romantyzm, secesja, ekspresjonizm i postmodernizm. Spośród treści warunkujących kształt krajobrazu i wpisanych weń celowo, wyjątkowe miejsce zajmują religie. Związane z nimi miejsca kultowe były znakami, których wyrazistość często nie miała sobie równych. Treścią symboliczną zawartą w budowlach jest także władza i doktryna polityczna decydująca o sposobie życia społeczności.

Nie bez znaczenia jest także pozycja społeczna i ekonomiczna wyrażana okazałymi budowlami, posiadającymi często znamiona przepychu. Treścią zapisywaną celowo w krajobrazie może być również poczucie tożsamości narodowej, patriotyzm i wynikła z niego chęć zmanifestowania niepodległości. Wywołują one potrzebę utrwalania w przestrzeni, poprzez założenia i pomniki, aktów heroizmu, martyrologii, związanych z walką o wolność, także innych treści, ważnych dla życia narodu.

Różnorodne treści symboliczne zawarte w kompozycji miasta, jako całości, w obecności reprezentacyjnych placów, założeń sakralnych, pałacowo-ogrodowych, w publicznych gmachach, a nawet domach, mogły być odczytane dzięki całej serii zabiegów. Jednym z nich było szczególne usytuowanie względem stron świata lub w kierunku miejsc świętych. Także podkreślenie wody, jako źródła życia, uczynienie granic pomiędzy różnymi jakościami przestrzeni, miejsc ich przekraczania – bram oraz zaznaczanie centrum.

Środkiem dla wyrażania treści była wzajemna relacja przestrzeni, budowli i ich części, polegająca na hierarchizacji – zróżnicowanie placów i ulic w mieście, eksponowanie pewnych typów budowli, lub ich części, np. fasady. Treść symboliczną nadawano poprzez stosowanie określonego kształtu. Przejawiało się to w monumentalizacji formy, w obecności figur magicznych, wyrażających m. in. doskonałość, odbicie harmonii wszechświata. Taką rolę odgrywało zastosowanie krzyża greckiego – dawnego symbolu przenikania się nieba i ziemi, czasu i przestrzeni; krzyża łacińskiego. Symbolem było stosowanie trójkąta – związanego z kultem słońca, przejętego przez chrześcijaństwo, jako symbol dążenia do Boga, czy w znaczeniu scholastycznym – do doskonałości.

Środkiem dla wyrażenia określonej symboliki był dobór form stylistycznych wywołujących zamierzone wrażenia, stosowanie symbolicznych przedstawiń – alegorii, metafor, personifikacji, zdobiących ściany budowli lub tworzących niezależne kompozycje rzeźbiarskie w pałacowych ogrodach i na placach miast. Inny środek stanowiło używanie całej gamy obiektów symbolicznych, przekazujących treści na mocy konwencji oraz stosowanie określonego materiału. Treść symboliczna wiązała się również ze światem natury, z przypisywaniem magicznej roli gatunkom drzew i roślin oraz wizerunkom zwierząt. Spośród obiektów symbolicznych, prócz budowli i założeń kultowych oraz zmaterializowanych pojęć archetypowych jak granica, brama itp., należy wymienić obiekty upamiętniające – pomniki.

Obelisk – symbol Boga-słońca, znany również w starożytnym Rzymie, przejęty został, podobnie jak figury magiczne, przez chrześcijaństwo. Stawiany na placach przed świątyniami, wzmacniał ich symbolikę, akcentując wzniosłość i dążenie do Boga – stąd użycie obelisków jako systemu znaków, zlokalizowanych w Rzymie dla zaakcentowania świątyń. Podobną wymowę miała kolumna – uosabiała powiązanie nieba z ziemią, była symbolem stałości i oparcia, „drzewem życia”. Kolumna, zwieńczona posągami, spełnia rolę pomnika, zarówno w starożytności, jak i w czasach nowożytnych.

Symboliczną formą jest piramida – wywodząca się z cywilizacji egipskiej, obecna w różnych czasach i kulturach, wyrażająca bogatą gamę treści. Jej kształt stanowił inspirację dla wielu budowli grobowych. Jako pomnik, stała się ulubionym motywem ogrodów krajobrazowych, wyrażając doskonałość, wieczne trwanie, ponadczasową wartość myśli ludzkiej, łączyła z korzeniami europejskiej cywilizacji. Niejednokrotnie zdołała dziedziczyć pałacowych założeń.

Pomnik figuralny i konny znany był od najdawniejszych czasów; świat nowożytny przejął ich pojemność treściową, modyfikując ją i rozszerzając. Postacie z mitologii klasycznej zdobiły pałace i ogrody. W wieku XVII modne stały się personifikacje, alegorie przedstawiane w cyklach tematycznych. W wieku XIX i XX godne upamiętnienia stały się także abstrakcyjne pojęcia, rzeczy wielkie, podniosłe – wolność i zjednoczenie narodu.

Zdobycze techniki ułatwiały budowę monumentów o ogromnej wielkości, stanowiących krajobrazowe dominanty. Zmianie uległa forma pomnika, stanowiącego architektoniczne założenie, rozgrywające się na znacznej powierzchni. Przeszła obowiązywać zasada wydzielenia monumentu przez stawianie go na cokole. Pomniki mogły wyrażać nie tylko treści podniosłe, i inne, istotne dla danej społeczności – budzące jej emocje. W ramach powstałej w XX w. nowej archeologii, istotną rzeczą stało się upamiętnianie budowli już nieistniejących, mających znaczenie dla historii społeczności, narodu i cywilizacji. Owo upamiętnienie następuje za sprawą śladu budowli i jej fantomu.

Czytelność pewnych symboli bywa charakterystyczna jedynie w obrębie określonego kręgu kulturowego. Następuje zmienność symboli z upływem czasu, w tym wypełnianie ich inną treścią. Zachodzi zjawisko powrotu do dawnych symboli poprzez rekonstrukcje ich form. W relacji władza – społeczeństwo, występuje zacieranie symboli niewygodnych dla władzy, narzucanie symboli obcych lub zniechędzących, które w następnej kolejności są przez społeczeństwo niszczone. W relacji: twórca–społeczeństwo, możemy mieć do czynienia z brakiem czytelności symbolu względnie z symbolem nieistotnym dla społeczeństwa.

Starania o wartość symboliczną krajobrazu, nie powinny ograniczać się do ochrony symboli odziedziczonych. Należy przywrócić symbolice stosowną rolę w kształtowaniu krajobrazu współczesnego. W powstających kompozycjach krajobrazowych powinien tkwić sens czytelny dla odbiorców. Inspiracje do takiego działania można czerpać właśnie z przeszłości.

Dbałość o „znaczenie” winna się przejawiać w nasyceniu współczesnego krajobrazu znakami; w tworzeniu nowych symbolicznych kompozycji krajobrazowych o różnych skalach – dotyczących rzeczy nie tylko wielkich, ale i drobnych, wzbogacających ludzką egzystencję.

Podniesienie krajobrazu do rangi symbolu, pozwala na uzyskanie przestrzeni nie tylko pięknej, ale znaczącej, poszerzającej świat doznań człowieka a przez to podnoszącej jakość jego życia.

Celowe wydaje się rozwijanie studiów nad krajobrazem dotyczących jego wartości niematerialnych, w tym związanych z symboliką. Identyfikacja tych wartości, sposób ich zapisu i analizy, pozwala na ocalenie symboliki krajobrazu nagromadzonej w nim – stając się inspiracją dla jej wzbogacania.

Streszczenie: Referat dotyczy problemu symboliki krajobrazu. Obecność symboli sprawia, że krajobraz zyskuje wartość niematerialną. Skupiono uwagę na intencjonalnym zapisie różnorodnych znaczeń w przestrzeni, analizując pod tym kątem przeszłość i czasy współczesne. Identyfikacja przejawów symboliki, określa źródła i rodzaje znaczeń a także sposoby wyrażania określonych treści symbolicznych. Zwrócono uwagę na konieczność ich ochrony. Wypowiadając się na temat sztuki kształtowania krajobrazu, autorka podkreśla konieczność wzbogacania go o pierwiastki symboliczne. Wyraża przekonanie, że dopiero podniesienie krajobrazu do rangi symbolu, pozwala na uzyskanie przestrzeni nie tylko pięknej, ale i znaczącej.

Słowa kluczowe: symbolika krajobrazu, znaczenie i treść symboliczna krajobrazu, dziedzictwo kulturowe.

Abstract: *The paper concerns the issue of landscape symbolism. The presence of symbols causes that landscape gains an immaterial value. The author focuses on an intentional record of various meanings in space, while analysing past and modern times in that respect. The identification of symbolism manifestations determines the sources and types of meanings, as well as ways of expressing specific symbolic contents. Also noted is the need to protect them. Speaking on the art of landscaping, the author stresses the necessity to enrich it with symbolic elements. She believes that only when landscape has been risen to the rank of a symbol, it shall allow to obtain space, which not only is beautiful, but also significant.*

Key words: landscape symbolism, landscape meaning and symbolic contents, cultural heritage.

³ Dąbrowska-Budzilo K., *Treść krajobrazu kulturowego w jego kształtowaniu i ochronie*, Politechnika Krakowska, Monografia, Architektura 46, Kraków 2002.

Peter Goodchild¹

LANDSCAPE: A SUGGESTED PRIMARY DEFINITION

KRAJOBRAZ: PROPONOWANA DEFINICJA PODSTAWOWA

■ *The topic I intended to write, a short piece for your journal was 'The Cultural Dimension and Cultural-Landscapes' and I would still like to do this, but for various reasons, it is going to take more time than I originally anticipated.*

An introductory explanation

For example, I can take into consideration that a revised version of the 'Operational Guidelines for the Implementation of the

■ *Temat, na który zamierzałem napisać krótki tekst dla Waszego czasopisma brzmiał „Wymiar kulturowy i krajobraz kulturowe”. Nadal noszę się z tym zamiarem, ale z wielu powodów zabierze mi to więcej czasu, niż pierwotnie się spodziewałem.*

Tytułem wyjaśnienia

Mogę na przykład wziąć pod uwagę, że niedawno opublikowano poprawioną wersję „Wytucznych operacyjnych wdrażania Konwencji Światowego Dziedzictwa Kulturowego” i że chciałbym

¹ Rektor Szkoły Wyższej GARLAND – GARden-LANDscape, York, Wielka Brytania.